

The analysis of the development of the theoretical components of the united territorial community is carried out, in particular, the formulation of the concept of "territorial community" is analyzed. It is highlighted that the latest phase of territorial development in Ukraine started in 2014 together with the start of local government reform. During this period, the majority of the population of Ukraine began to urge the government to carry out the procedure of transferring powers and resources to lower levels of public administration, directly to the places of residence of citizens. One of the main tasks of this process was to create united territorial communities as a viable administrative-territorial unit. And this, in turn,

During the writing of the article, the criteria for determining the essence of the territorial community, based on the characteristics of the local community, or their combination: territorial, sociological, constitutional and legal and complex. Thus, the territorial criterion for determining the essence of the territorial community is associated with the use of such a feature as the permanent residence of people in the settlement. The

UDC 336.14**Yurii Marushchyn**

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi
University of Management and Law

**United territorial community as an
object of management: theoretical
aspects**

**Об'єднана територіальна громада
як об'єкт управління: теоретичні
аспекти**

sociological criterion allows us to formulate the essential plane of this concept as a special integral social community, to explore the interaction of local affairs, which not only unite the territorial community, but also act as its fruit. Defining a territorial community on the basis of constitutional and legal criteria allows to assess the community as a subject of local self-government, which has the right and real ability to act on the basis of the implementation of the competence to address issues of local importance. Based on a comprehensive, systemic criterion, we can characterize the community as a set of citizens of Ukraine who live together in an urban or rural settlement (administrative-territorial unit), have collective interests and a legal status (is a subject of civil relations).

In general, we come to the intermediate conclusion that the territorial community is the self-governing social environment, the formation and proper functioning of which is a prerequisite for building the rule of law.

Even in the process of writing the article, it was found that at the present

stage with the creation of territorial communities in the form in which they are now, communities become viable and gain autonomy from the state. The mentality of the residents themselves, who do not fully accept local authorities as their representatives and representatives of their will, and believe that local self-government is another means of implementing public policy at the local level, also plays an important role in this. As a result, the new united territorial community is the primary detail of local self-government, the autonomy of which comes not from state power, but from the sovereignty of the people.

It is further emphasized that in the process of reform, political forces in the upper echelons of power were unable to quickly and logically implement the concept in a consistent manner, which provided for appropriate changes to the Constitution and, as a result, Ukraine began the reform from the period of "voluntary community unification". And the Law "On Voluntary Association of Territorial Communities" actually became the main tool of reform, because then it provided the legal basis for the

creation of united territorial communities. Its defining feature was the consolidation at the legislative level of a single approach - methods of forming capable territorial communities.

In general, it was noted that the process of unification into new affluent territorial communities has led to the emergence and search for new ways to solve a number of problems of legislation and regulation, relating directly to the unification process and the organization of governance in the reformed territories, financial, material and organizational support of their development.

Key words: territorial community, united territorial community, reform of administrative-territorial structure, voluntary association of territorial communities

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Новий етап територіального розвитку в Україні розпочався у 2014 році із стартом реформи місцевого самоврядування, що передбачало створення об'єднаних територіальних громад як нового спроможного адміністративно-територіального утворення. Даний процес передбачав децентралізацію системи публічних фінансів в Україні з переданням на місцевий рівень відповідних ресурсів та повноважень. Основне завдання реформи – доценту знищити залишки радянського минулого в адміністративному управлінні української держави та розвинути самодостатні

адміністративно-територіальні одиниці задля покращення рівня та якості життя громадян. Однак, тут доцільно відзначити, що суть реформи - це не ліквідація державної влади в територіях, а розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади.

Питання необхідності децентралізації влади в Україні порушили з початком новітнього періоду історії з 1990 року, але в силу різних обставин нам не вдалося провести глибинну реформу адміністративно-територіального устрою ні на початку 90-х, ні у 2000-х роках. Ради справедливості варто зазначити, що процес потроху рухався у зворотному напрямку – зростала централізація повноважень та ресурсів у вертикалі органів виконавчої влади. Та це не вирішувало проблем конкретно взятої особистості у місці свого постійного проживання. Виконавча гілка влади посилювалася на те, що місцеве самоврядування неспроможне виконувати покладені на нього функції і тому змушена частину функцій знову перебирати на себе. Сформувався таке собі зачароване замкнуте коло. Більша частина свідомих громадян почала говорити, що його можна розірвати винятково через передачу повноважень та ресурсів на нижчі рівні публічного управління, тобто – децентралізацію влади. Постало питання ідеології і змісту реформи децентралізації влади. У цьому контексті важливою постала чітка наукова дефініція поняття «територіальна громада».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які опирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Поняття «територіальна громада» є відносно новим та малодослідженим для сьогочасної української державно-управлінської науки. Разом із тим, у західній соціологічній і правовій доктрині дослідженню місцевих об'єднань приділялася серйозна увага, що пояснювалося, насамперед, функціонуванням у державах з ринковою економікою системи місцевого самоврядування і зростанням ролі локальної демократії в європейських інтеграційних процесах. Уже в 1955 році, вивчивши 94 визначення територіальних співдружностей, Дж. Хіллер дійшов висновку, що, незважаючи на наявні розбіжності, в більшості з них найважливішими є такі

ознаки: соціальна взаємодія, територія і загальний зв'язок (або зв'язки) [1]. З цього часу були сформульовані десятки інших визначень і ознак територіальних об'єднань.

Дослідник Ж. Гербер розглядає територіальні громади як публічні корпорації. В своїй праці, він дійшов висновку, що територіальні громади – це не лише самоорганізовані і базовані на праві власності утворення, але також регульовані чіткою публічною політикою. І саме вона заохочує їх до взаємодії в межах політико-адміністративного утворення, скерованого на управління своїм майном [2].

Також у західній науці накопичено значний доробок у дослідженні громад («community») як територіальних спільностей людей. Тут громада розглядається як первинний осередок суспільства, в якому формуються основні соціально-політичні і економічні відносини. Відповідно, самоврядна громада є гарантією захисту особистості від державного централізму [3].

Лауреат Нобелівської премії з економіки Е. Остром ідентифікує громаду, як чітко визначену групу індивідуальностей, яка, визначивши правила користування ресурсом, у відповідності з локальними умовами, створює довгострокові інституційні об'єднання для менеджменту використання ресурсів, вирішення конфліктів, адміністрування санкцій [4].

Очевидно, що дослідження територіальних громад з точки зору їхнього функціонування як базового суб'єкта системи територіальної організації влади, потребує системного підходу, що поєднує економічні, соціальні, географічні, просторові, управлінські та інші аспекти. Так, український дослідник О. Мороз пропонує такий перелік ознак територіальної громади [5]:

- спільна територія існування (що може включати проживання, роботу, володіння нерухомим майном);
- спільні інтереси у вирішенні питань життєдіяльності;
- соціальна взаємодія в процесі реалізації цих інтересів;
- психологічна самоідентифікація кожного члена з громадою;
- спільна комунальна власність;

- сплачування комунальних податків.

З точки зору реалізації реформи децентралізації слід відзначити підхід до розуміння територіальної громади В.І. Кравченка, котрий розглядає територіальну громаду в трьох аспектах: по-перше, як базову адміністративно-територіальну одиницю; по-друге, як форму організації місцевої влади; по-третє, як суб'єкт цивільно-правових відносин, суб'єкт, господарювання. Останні дві ознаки фігурують у дефініції В. А. Баранникова, котрий трактує місцеве самоврядування одночасно як публічно-владну установу, тобто корпорацію публічного права, що здійснює публічну владу в межах конкретних міських, сільських та інших видів поселень, і корпорацію, що виступає суб'єктом цивільно-правових відносин, з допомогою яких вона вирішує багато питань місцевого значення [6].

Формулювання мети статті (постановка завдання). Здійснити аналіз процесу формування добровільного об'єднання територіальних громад в Україні, розглянути безпосередньо поняття «об'єднаної територіальної громади». За підсумками роботи виокремити процес формування об'єднаних територіальних громад, який фактично позиціонується як реформування базового рівня системи адміністративно-територіального устрою.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розглядаючи теоретичні аспекти об'єднаної територіальної громади як об'єкта управління її можна визначити як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з фізичних осіб, що постійно мешкають на відповідній території, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані індивідуально-територіальними зв'язками системного характеру [7].

Аналізуючи формулювання поняття «територіальна громада» маємо можливість також виділити критерії, що базуються на ознаках місцевої

спільноти, або їх сукупності: територіальний, соціологічний, конституційно-правовий і комплексний.

Згідно територіального критерію визначення сутності територіальної громади пов'язане з використанням такої ознаки, як постійне проживання людей на території населеного пункту. Так, у конституційно-правовій літературі територіальна громада визначається як основний суб'єкт місцевого самоврядування, який складається з жителів села (кількох сіл), селища, міста [8], місцева спільнота – жителі муніципального утворення, об'єднані метою здійснення місцевого самоврядування в відповідному поселенні або території» [9]. Приємно відзначити, що даний критерій було використано в частині другій статті першої Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», де територіальна громада визначена як жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Як базове таке визначення використовується в багатьох сучасних дослідженнях проблем місцевого самоврядування.

Соціологічний критерій визначення поняття територіальної громади дозволяє розкрити сутнісний аспект цього поняття як особливої цілісної соціальної спільноти, дослідити дію місцевих інтересів, які не тільки інтегрують територіальну громаду, але й виступають одночасно її породженням. Застосування цього критерію дозволяє встановити системи інтересів, соціальних зв'язків і відносин у територіальній громаді. Отже, територіальна громада (відповідно до змісту цього критерію) – це не проста сукупність жителів конкретного населеного пункту, а є спільнотою соціальною, яка згуртувалася на засадах єдності інтересів і потреб населення, що входять до неї, системності зв'язків і відносин між ними.

Найважливішими системоутворюючими ознаками такої спільноти є стійкі економічні, соціальні, інформаційні, політичні, культурні й екологічні зв'язки та відносини, які виділяють її як досить самостійну систему просторової організації життєдіяльності людей.

У системі територіальних утворень вихідною є первинна територіальна громада, яка має властивості цілісності і неподільності по функціональному критерію: її складові частини самі по собі не можуть виконувати ті специфічні функції, які властиві даній соціально-територіальній спільності.

Функціонально-цільова активність територіальної громади як складовий аспект поняття громади може бути розкрити за допомогою конституційно-правового критерію, в основі якого лежить визнання та гарантування місцевих інтересів як публічно-правових, а їх носіїв – територіальних громад – як суб'єктів, здатних до цілеспрямованої діяльності щодо їх реалізації. При такому підході функції самоврядування виступають не як результат розподілу і децентралізації влади і управління, а є похідними від колективних інтересів територіальних громад [8]. Відповідно, не держава і органи влади ставлять завдання перед людиною, а саме вона висуває певні вимоги до органів влади, а її потреби та інтереси зумовлюють їх діяльність.

Конституційно-правовий критерій визначає місце і роль територіальної громади в системі місцевого самоврядування й організації публічної влади. Визначення територіальної громади на основі цього критерію дозволяє охарактеризувати громаду як суб'єкта місцевого самоврядування, який володіє правом і реальною здатністю до діяльності на основі реалізації наданої компетенції щодо вирішення питань місцевого значення.

Однак ми вважаємо, що повне розкриття змісту категорії «територіальна громада» можливе лише на основі комплексного, системного критерію. Так, В.І. Кравченко характеризує громаду як сукупність громадян України, які спільно проживають у міському чи сільському поселенні, мають колективні інтереси і визначений законом правовий статус. При цьому автор розглядає її у трьох аспектах, як:

- 1) базову адміністративно-територіальну одиницю
- 2) форму організації місцевої влади;
- 3) суб'єкт цивільно-правових відносин, господарюючий суб'єкт [10].

Найбільш ґрунтовно сутність досліджуваного поняття викладена у працях О.В. Батанова. Він приходить до висновку, що територіальна громада – це складна «кумулятивна» форма суспільної організації, сукупність людей (місцевих жителів), асоційованих на публічних засадах у межах певної території та об'єднана різноплановими ознаками системного характеру (зокрема, демографічний і територіальний (земляцький) зв'язок, правовий і політичний зв'язок, майновий (економічний) і професійний зв'язок, мовний і релігійний (соціально-культурний) зв'язок тощо). Це об'єднання, яке не виключає право людини на індивідуальність, окреме житло та дозвілля, консолідує зусилля багатьох для досягнення бажаного всіма результату. Іншими словами, відбувається реалізація приватних цілей у публічно-правовій формі [7].

Згаданий науковець надає наступне узагальнююче визначення територіальної громади: це територіальна спільність, що складається з фізичних осіб – жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців), що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру [11].

У цьому визначенні відображена переважно аксіологічна та соціально-політична природа муніципальної влади. Таке трактування поняття територіальної громади дає змогу не лише вийти за рамки правового (нормативно-легального) підходу, що забезпечує великі можливості для розкриття та розуміння природи муніципальної влади, а й сформулювати основні ознаки таких соціальних спільностей. Подібна теоретико-правова деталізація містить у собі ціннісну характеристику муніципальної влади як складного, багатогранного соціального та правового явища, її місце та значення в громадському та конституційному механізмі, орієнтує на забезпечення поточної

управлінської взаємодії, на регулювання зовнішніх сторін місцевого самоврядування (виділення територіальних громад як первинних суб'єктів самоврядування, встановлення чітких просторових меж компетенції муніципальних органів та інших суб'єктів місцевого самоврядування, диференціацію прав колективів місцевих жителів та органів місцевого самоврядування як похідних від них суб'єктів – правопредставників своїх громад) [7].

На щастя, сьогодні із початком децентралізаційних процесів в Україні зі створенням нових об'єднаних територіальних громад – відчувається нове дихання для громад, які скористалися цим правом. Саме першопрохідці 159 об'єднаних територіальних громад, що пішли добровільним шляхом об'єднання стають життєздатними і набувають автономності від держави. Ще донедавна на практиці не кожне село, селище, місто було самодостатньою адміністративно–територіальною одиницею, а його жителі – самостійною територіальною громадою. Поряд з іншими причинами це обумовлювалося дещо авторитарним ставленням держави до місцевого самоврядування, яка розглядає його з позицій радянської ментальності збереження тотального контролю за усіма рівнями управління. Важливу роль у цьому відіграє і менталітет населення, яке не сприймає його місцеві органи як представників влади і волі громадян, і вважає, що місцеве самоврядування – це ще один засіб впровадження державної політики на місцевому рівні.

Наявність системи соціально обумовлених інтересів є важливою інтегральною ознакою територіальної громади, і саме інтереси (потреби) жителів як рушійна сила муніципальної влади є надзвичайно важливим компонентом у питаннях організації місцевого самоврядування. Публічні інтереси – це спільні інтереси, свого роду усереднення особистих, групових інтересів. Іншими словами, це громадські інтереси, без задоволення яких неможлива, з одного боку, реалізація приватних інтересів, а з іншого – забезпечення цілісності, стійкості та нормального розвитку системи місцевого самоврядування. Це і офіційно визнані інтереси, які мають підтримку держави та правовий захист. Отже, публічний

інтерес є визнаним державою та юридично забезпеченим інтересом соціальної спільності, задоволення якого служить неодмінною умовою гарантії її існування та розвитку [12, с.6].

Усі члени територіальної громади є носіями територіальних інтересів, а муніципальні права особи – члена територіальної громади, як зазначає О.Батанов, базуються на «тріаді інтересів», що формуються у сфері місцевого самоврядування: інтереси території «+» інтереси територіальної громади «+» інтереси конкретного жителя цієї громади. Виникнення інтересу території, на якій функціонує особистість, котра є невід’ємною частиною територіальної громади, прямо пов’язане з домінуючими на сучасному етапі процесами «самоствердження» територій, викликаними децентралізацією державного управління [7, с. 56].

Інтереси самої територіальної громади виникають і виявляються на основі сукупності інтересів її індивідів-членів (спільні інтереси, насамперед, у задоволенні соціальних, комунально-побутових, локально-культурологічних та інших потреб) і в індивідуалізованому інтересі конкретної особистості – члена територіальної громади (особистісні інтереси, що виявляються, насамперед, у сфері комунікативних зв’язків на локальному рівні, наслідком чого є самореалізація особистості в межах територіальної громади).

А інтереси ж конкретної особистості становлять його муніципальні права у вузькому розумінні, що виникають у процесі реалізації ними практично всіх своїх життєвих прагнень. За такої конструкції визначена особа є суб’єктом об’єктом місцевого самоврядування, зосереджуючи в собі і виявляючи зовні його демократичний заряд і позитивний потенціал [13, с. 57].

Підсумовуючи наведене, територіальна громада є тим самоврядним суспільним середовищем, формування та належне функціонування якого є неодмінною умовою для розбудови суверенної, незалежної, демократичної та правової держави. Територіальна громада як первинний елемент місцевого самоврядування насамперед є природною одиницею, автономність якої виходить не з державної влади, а з суверенітету народу. Тут держава лише визнає її

діяльність, що реалізується жителями – членами об'єднаних територіальних громад як їх природне соціальне прагнення в односторонньому порядку незалежно від ступеня правової гіпотези.

Продовжуючи аналіз сучасного періоду, ми відзначаємо, що сьогодні і надалі триває процес подальшого конституційного врегулювання статусу територіальних громад, що, в свою чергу, сприятиме розвитку місцевого народовладдя та належного становлення дієздатних і самодостатніх територіальних громад. Так, сформований після Революції Гідності Кабінет Міністрів України, своїм розпорядженням від 1 квітня 2014 року № 333-р схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, що стала стартом важливої для України реформи [14]. Цією Концепцією виділяються напрямки, механізми, строки формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад. А ухваленою Програмою діяльності Кабінету Міністрів України передбачається розробка та прийняття низки законодавчих актів, що стосуються системи та повноважень органів місцевого самоврядування, проведення волевиявлення громадян тощо.

Виходячи із того, що політичні сили, які створили коаліцію виявились не готовими до швидкого та системного проведення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади за логічною схемою: зміни до Конституції – створення територіальної основи для органів місцевого самоврядування та виконавчої влади (реформа адміністративно-територіального устрою) – розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів адміністративно-територіального устрою та між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади – закріплення за новими рівнями публічного управління необхідних ресурсів – створення системи

нагляду за законність рішень та дій органів місцевого самоврядування перед державою та за їх ефективність перед виборцями.

Відтак Україна розпочала реформу із періоду «добровільного об'єднання громад». Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад» став фактично головним інструментом реформи, оскільки саме він закладає вимоги щодо порядку створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Завдяки цьому закону сьогодні в Україні до місцевих виборів, провести які передбачено в жовтні 2020 року, активно створюються нові об'єднані громади, що є безсумнівним рекордом серед усіх європейських держав, де був період добровільного об'єднання.

Особливістю реформи децентралізації є те, що формування об'єднаних територіальних громад фактично позиціонується як реформування базового рівня системи адміністративно-територіального устрою. Процес створення ОТГ відбувався на засадах, визначених Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та Методикою формування спроможних територіальних громад.

Відповідно до цієї Методики, спроможні територіальні громади – територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Відповідно до Закону, добровільне об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст здійснювалося із дотриманням таких умов:

- одна об'єднана громада – один представницький орган місцевого самоврядування;
- територія об'єднаної територіальної громади мала бути нерозривною, її межі визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися;

- об'єднана територіальна громада має бути розташована в межах території Автономної Республіки Крим, однієї області, можливе об'єднання в одну громаду існуючих територіальних громад сусідніх районів однієї області;

- при прийнятті рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади;

- якість та доступність публічних послуг, що надаються в об'єднаній територіальній громаді, не можуть бути нижчими, ніж до об'єднання;

- адміністративним центром об'єднаної територіальної громади визначається населений пункт з розвиненою інфраструктурою та розташований найближче до її географічного центру;

- органи місцевого самоврядування об'єднаної територіальної громади є правонаступниками активів і зобов'язань органів місцевого самоврядування територіальних громад, що об'єдналися.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Загалом, процес формування ОТГ в нашій державі супроводжувався появою та пошуком новітніх шляхів у вирішенні цілої низки проблемних питань законодавчо-нормативного регулювання, що стосуються як безпосередньо процесу об'єднання, так і організації системи управління на реформованих територіях, фінансового, матеріального та організаційного забезпечення їхнього розвитку. Зокрема, лише нещодавно було законодавчо врегульовано механізм добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів; удосконалено функціонування інституту старост в ОТГ, визначено його повноваження та форми підзвітності і відповідальності перед громадою та місцевою радою відповідної ОТГ; унормовано питання набуття повноважень сільського, селищного, міського голови; унормовано систему оплати праці посадовців органів місцевого самоврядування, в т.ч. в ОТГ тощо. І всі згадані механізми перебувають в постійному розвитку, що неминуче тягне до подальших наукових пошуків вирішення окремих аспектів їхнього функціонування. Ми вважаємо, що процес

формування спроможних територіальних громад в Україні не зможе завершитися разом із місцевими виборами 2020 року, які повинні закласти нову систему адміністративно-територіального устрою. Хоча і на «добровільність» етапу об'єднання було відведено достатню кількість часу, та вже зараз видно, що окремі громади, які були сформовані на догоду політичній доцільності сьогодні мають проблеми із виконанням власних базових бюджетів, а говорити про ресурси для подальшого розвитку взагалі мови немає. Отож, крапку в цьому процесі ставати зарано. Процес формування спроможних територіальних громад має бути продовжений в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Hiller G.A. Definitions of Community: Areas of Agreement // *Rural Sociology*. – 1955. – June. – P. 778.
2. Gerber J. D., Nahrath S., Csikos P., Knoepfel P. The role of Swiss civic corporations in land use planning. *Environment and Planning A* 43: 2011. – P. 185–204/ URL: <https://cutt.ly/4RbOQCl>
3. Саханенко С.Є. Політичне управління містом в умовах самоврядування. – Одеса: ОФ УАДУ, 2001. – С. 81-89
4. Остром Э. Управляя общим: эволюция институтов коллективной деятельности / Элино́р Остро́м ; пер. с англ. — М.: ИРИСЭН, Мысль, 2010. - 447 с.
5. Мороз О.Ю. Територіальна громада: сутність становлення та сучасні українські реалії, О.Ю. Мороз Науковий вісник «Демократичне врядування» – 2008. – Вип. 2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cutt.ly/ORbPee4>
6. Конспект лекцій "Муніципальне право України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/2RbOZIU>
7. Батанов О. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки – Вісник Центральної Виборчої комісії. – 2008. – № 2. – с. 51
8. Білик П.П. Проблеми дефініції територіальної громади як ознаки правової сутності «регіону» / П.П. Білик // Вісн. Одес. ін-ту внутр. справ. – 2001. – № 1. – С. 144-149.

9. Бодрова І.І. Концептуальні підходи до визначення поняття територіальна громада / І.І. Бодрова // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. пр. – Х., 2004. – Вип. 7. – 210 с.

10. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: Навч. посіб. / В.І. Кравченко. – К.: Т-во «Знання» України, 1999. – 487 с.

11. Батанов О.В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: Монографія / О.В. Батанов / За заг. ред. В.Ф.Погорілка. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 512 с.

12. Тихомиров Ю.А. Теория компетенции / Ю.А. Тихомиров. – М., 2001. – 355 с.

13. Баймуратов М.О. Територіальна громада в політичній системі і системі місцевого самоврядування України // В кн.: Муніципальне право України: Підручн. / За ред. В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького. – К., 2001. – 352 с

14. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р URL: <https://cutt.ly/NRbO9Ss>

References:

1. Hiller G.A. Definitions of Community: Areas og Agreement. Rural Sociology. June (1955): 778. Print

2. Gerber J. D., Nahrath S., Csikos P., Knoepfel P. The role of Swiss civic corporations in land use planning. Environment and Planning A 43: 2011, p. 185–204. URL: <https://cutt.ly/4RbOQCl>

3. Sachanenko S. "Political management of the city in terms of self-government [Politychne upravlinnya mistom v umovakh samovryaduvannya]". Odesa: OF UADU, 2001, p. 81-89. Print

4. Ostrom E. "Managing the Common: The Evolution of Institutions of Collective Action [Upravlyaya obshchim: evolyutsiya institutov kollektivnoy deyatel'nosti] ". Moscow: IRYSEN, Mysl, 2010. Print

5. Moroz O. "Territorial community: the essence of formation and modern Ukrainian realities [Terytorial'na hromada: sutnist' stanovlennya ta suchasni

ukrayins'ki realiyi] " Scientific Bulletin "Democratic Governance". 2 (2008). URL: <https://cutt.ly/ORbPee4>

6. "Lecture notes "Municipal law of Ukraine" [Konspekt lektsiy "Munitsypal'ne pravo Ukrayiny]". URL: <https://cutt.ly/2RbOZIU>

7. Batanov O. "Territorial community is the primary subject of municipal power in Ukraine: concepts and features [Terytorial'na hromada – pervynnyy sub'yekt munitsypal'noyi vlady v Ukrayini: ponyattya ta oznaky]". Bulletin of the Central Election Commission. 2 (2008), 51. Print

8. Bilyk P. "Problems of definition of territorial community as signs of legal essence of "region" [Problemy definitsiyi terytorial'noyi hromady yak oznaky pravovoyi sutnosti «rehionu»]" Bulletin of the Odessa Institute of Internal Affairs. 1 (2001), p. 144-149. Print

9. Bodrova I. "Conceptual approaches to defining the concept of territorial community [Kontseptual'ni pidkhody do vyznachennya ponyattya terytorial'na hromada]" State building and local self-government. Kharkiv. 7 (2004). Print

10. Kravchenko V. "Local finances of Ukraine [Mistsevi finansy Ukrayiny]". Kyiv: Publishing house "Znannya» Ukrayiny", 1999. Print

11. Batanov O. "Constitutional and legal status of territorial communities in Ukraine: Monograph [Konstytutsiyno-pravovyy status terytorial'nykh hromad v Ukrayini: Monohrafiya]". Kyiv: – K.: Concern «Vydavnychiy Dim «In Yure», 2003. Print

12. Tikhomirov Yu. "Competence theory [Teoriya kompetentsii]". Moscow: 2001. Print.

13. Baimuratov "Territorial community in the political system and the system of local self-government of Ukraine [Terytorial'na hromada v politychniy systemi i systemi mistsevoho samovryaduvannya Ukrayiny]" Municipal Law of Ukraine: Textbook. Kyiv: 2001. Print

14. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine" of April 1, 2014 № 333-r [Pro skhvalennya Kontseptsiyi reformuvannya mistsevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady v Ukrayini]". URL: <https://cutt.ly/NRbO9Ss>